

نقش مادر در ارتقا روابط پدر و فرزندان

فاطمه السادات قدیر^۱

چکیده

خانواده کوچک‌ترین نهاد اجتماعی است که پایه‌های اجتماع بزرگ شهری در آن شکل می‌گیرد. نخستین حکمت تشکیل خانواده که قرآن کریم به صراحت بیان کرده است، رسیدن به آرامش روانی است. حفظ و تقویت و آرامش خانواده مسئولیت سنگینی است که همه‌ی اعضای خانواده باید در جهت آن تلاش کنند. از آنجا که مادر بیشترین نقش را به عنوان همسر و مادر در حفظ و تحکیم قانون خانواده دارد در این زمینه نیز می‌تواند موثر باشد. به عنوان موجودی سرشار از مهر و محبت، صفا و یک‌رنگی حرکت‌دهنده و پیونددهنده‌ی اعضای خانواده با یکدیگر است.

گاه تشنجات خانوادگی بین پدر و فرزندان باعث می‌شود آرامش خانواده مختل شود که در این موارد مادر می‌تواند نقش اساسی در ارتقا روابط پدر با فرزندان داشته باشد.

لذا ضرورت این پژوهش با هدف شناخت چگونگی نقش مادر در ارتباط بهتر پدر و فرزندان انجام شده است. از یافته‌های این تحقیق چنین است که ارتباط دوستانه بین اعضای خانواده موجب تحکیم خانواده و رشد آن می‌شود. از مهم‌ترین عوامل ارتقا ارتباط بین پدر و فرزندان، رشد فضایل اخلاقی و معنوی در خانواده، شناخت معصومین و الگو قرار دادن سیره عملی آنها، ولایت‌پذیری، احترام به پدر و فرزندان، مهربانی و محبت، بدگویی نکردن از پدر در حضور فرزندان و ایجاد همبستگی بین اعضا و خانواده هستند و باعث سوق دادن آنها به سوی دوستی و صمیمیت بیشتر و رشد و پویایی خانواده و رسیدن به خداوند متعال می‌شود.

کلیدواژه: ارتقا روابط - پدر - فرزندان - مادر - نقش

^۱ - طلبه سطح ۲ حوزه ریحانة النبى رفسنجان (س)

مقدمه

خداوند تنها خالق هستی است و اوست که تمام جهان هستی را آفرید. اوست که زن و مرد را آفرید و با کنار هم قرار دادن آن دو خانواده را تشکیل داد. خانواده که یکی از نظام‌های اولیه جامع بشری است و مناسب‌ترین نظام برای تامین نیازهای مادی و معنوی بشر بوده است، چگونه می‌توان بهترین بستر را برای تامین امنیت و آرامش روانی افراد خانواده فراهم کرد، با تشکیل خانواده همسران در کنار هم به قله‌ی پویایی و کمال برسند و فرزندی صالح تربیت کنند و مادر چگونه می‌تواند به عنوان عنصر محبت در خانواده بین اعضای خانواده محبت ایجاد کند و روز به روز آن را افزایش دهد و ایجاد آرامش در خانواده کند. حال وظیفه مادر در ارتقا روابط اعضای خانواده چیست؟ و چگونه می‌تواند این اهداف را تضمین کند؟ مواردی است که در این تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد.

امروزه به دلیل مشکلات اقتصادی و کار زیاد پدر در بیرون از خانه و کم‌رنگ شدن حضور پدر در خانه و استفاده‌ی بچه‌ها از فضای مجازی و ارتباط کمتر با اعضای خانواده باعث اختلاف بین پدر و فرزندان و تنش در خانواده شده و گاهی اوقات باعث فرار فرزندان از خانه شده است، می‌طلبید مادر با نقش عاطفی‌ای که در خانه دارد، صمیمیت و محبت را بین پدر و فرزندان بیشتر کند و برطرف شدن اختلافات بین پدر و فرزندان باعث پویایی و نشاط و آرامش بین اعضای خانواده و تربیت فرزندی اصلح می‌شود. آنچه ضرورت پرداختن به این مبحث مهم را دوچندان می‌کند، لزوم تدارک یک خانواده مستحکم و متعالی است که نیازهای روحی و روانی انسان را تامین می‌کند. بنابراین نیاز است در جهت تقویت بنیاد خانواده که مهم‌ترین نیاز جامعه امروز بشر است، هدف ما شناخت شیوه‌های ارتباطی بین اعضای خانواده است، چه عواملی این نقش را پررنگ‌تر می‌کند و نقش مادر در محکم شدن روابط بین پدر و فرزندان مورد بررسی قرار گرفته و در این زمینه، متعالی شدن خانواده، کتاب‌های زیادی نوشته شده است.

۱. جمعی از نویسندگان، دانش خانواده و جمعیت (افراد با معیارهای مورد نیاز انتخاب همسر آشنا شوند، مهارت‌های مورد نیاز برای تشکیل خانواده و نحوه‌ی رفتار با همسر و سایر خویشاوندان را به‌دست آورند).
۲. جوادی املی عبدالله، مفاتیح الحیاط (بنابراین می‌توان نقش مشترک این اثر با کتاب مفاتیح الجنان را در این دانست که انسان با داشتن حسن فاعلی و حسن فعلی اعم از انجام اعمال عبادی، اخلاقی، اجتماعی و ساسی از ثواب و پاداش الهی بهره‌مند می‌گردد و در هر دو اثر به این ثواب‌ها، عقاب‌ها، آثار و پیامد رفتارها توجه شده است).
۳. رسولی محلاتی سید هاشم، زندگانی حضرت فاطمه (س) (این کتاب درباره‌ی زندگانی بانوی بزرگ اسلام دختر گرامی رسول خدا حضرت فاطمه زهرا و دختران بزرگوارش حضرت زینب کبری و ام

کلثوم(ع) تدوین شده و از روی معتبرترین کتاب‌های شیعه و اهل سنت گردآوری و تألیف گردیده است.

۴. نوبخت علی‌اصغر، کارگر رحیم، نقش مهدویت در تحکیم خانواده (لازم است که همه‌ی رفتارها و تمایلات در راستای تحقیق این هدف باشد و منظور از تحکیم به کمال رساندن همین سکونت است که با کمترین ظلم و نامردی و تحقیر حتی یک عضو از خانواده سازگار نیست. در این تحقیق ابتدا به هدف تشکیل خانواده و اهداف آن پرداخته شد سپس به راهکارهایی که مادر می‌تواند با آن‌ها روابط خانواده را تحکیم بخشد و خانه را به بهشتی کوچک تبدیل کند. هدف در این مقاله ارتقا رابطه‌ی اعضای خانواده و ایجاد صمیمیت بین آن‌ها و ایجاد خانه‌ای پر از محبت و آرامش است.

الف: مفهوم شناسی

اول: ارتقا

در لغت به معنای بالا رفتن است و در اصطلاح بلغاء آن است که صفتی آغاز کند و بر مراتب بالا رود.^۱

دوم: پدر

واژه‌ی پدر در لغت به معنی مردی که صاحب فرزند باشد، فرزند داشته باشد، در اصطلاح سرپرست و بزرگ‌تر خانواده^۲

پدر ریشه‌ی همه نعمت‌ها امام سجاد (ع) می‌فرماید: حق پدرت این است که بدانی او ریشه‌ی تو و تو شاخه‌ی او هستی و بدان که اگر او نبود تو نیز نبودی پس هرگاه در خودت نعمت یافتی که شادمانت می‌کند بدان که پدرت برای تو ریشه‌ی آن است و حمد خدا به جای آور و به اندازه‌ی آن نعمت از او شکرگذار باش.^۳

سوم: روابط

واژه‌ی روابط جمع رابطه، رابطه یعنی علاقه، پیوند بین دو تن، دو چیز، آنچه که دو تن یا دو چیز را به هم پیوستگی و ارتباط بدهد.^۴ هدف از آداب دوستی حفظ و بالندگی روابط دوستانه است. روابط: آداب دوستی و لذا این آداب متعالی‌ترین روش‌های مورد توصیه در حوزه دوستی می‌باشد.^۵

چهارم: فرزندان

واژه‌ی فرزندان جمع فرزند است که به معنی نسل و ولد، پسر یا دختر، هر مرد یا زنی نسبت به خود او، بچه^۶ فرزندان امانت الهی و نشانه‌های خدا هستند. والدین درباره‌ی سلامت، رشد، تعلیم و تربیت آنان مسئولند و در برابر تربیت خوب پاداش می‌گیرند و در برابر تربیت بد آنان کیفر خواهند دید.^۷

امام سجاد (ع) می‌فرماید: حق فرزندت این است که بدانی از توست و در دنیا خوب و بدش به تو وابسته است.^۸

^۱ دهخدا، علی‌اکبر. لغتنامه دهخدا. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

^۲ همان، همان، همان، ص ۵۱۸

^۳ جوادی املی عبدالله، مفاتیح الحیاط، ص ۲۲۴ و ۲۲۵

^۴ عمید حسن، فرهنگ عمید، جلد دوم، ص ۱۲۰

^۵ روحبخش سید علی، آیین مهریانی، جلد ۱، ص ۵۹

^۶ عمید حسن، فرهنگ عمید، جلد سوم، ص ۶۰

^۷ جوادی املی عبدالله، مفاتیح الحیاط، ص ۲۴۰

^۸ همان، همان، ص ۲۴۱

پنجم: مادر

واژه‌ی مادر فارسی است. در لغت مادر زن صاحب فرزند است. معنای اصطلاحی مادر کسی که پرورش فرزندان را در دوران بارداری و پس از آن برعهده دارد و در انجام این وظیفه بدون هیچ چشم‌داشتی مادی یا معنوی کوشا است. توجه به مقام مادر و عظمت رنجی که برای فرزند تحمل کرده زمینه‌ساز آشنایی با جایگاه مادر است. از همین رو امام سجاد (ع) فرمود: حق مادرت این است که بدانی او تو را به گونه‌ای حمل کرد که هیچ کس دیگری را چنین حمل نمی‌کند و تو را از قلب خود چیزی عطا کرد که هیچ کس به دیگری نمی‌دهد و تو را با همه‌ی اعضای بد خود محافظت کرد و باکی نداشت که خود گرسنه باشد و به او غذا دهد یا تشنه باشد و تو را سیراب کند یا خودش عریان باشد و تو را بپوشاند یا خود در آفتاب باشد و تو را در سایه قرار دهد و برای تو از خوابش بگذرد و تو را از سرما و گرما حفظ کرد تا برای او باشی. بدان که تو توان شکر او را نداری جز به یاری خدا و توفیق او.^۱

ششم: نقش

واژه‌ی نقش اثری روی زمین یا چیزی باقی مانده باشد.^۲ رل، کار، وظیفه، منظور از نقش در اینجا به معنای وظیفه و کار است.

ب: خانواده و تحکیم آن

خانواده نخستین کانون رشد و آرامش بشری است که مراقبت از آن مسئولیتی سنگین به شمار آمده و موجب نجات از رنج و عذاب دنیوی و آخروی خواهد گردید. قرآن و روایات برای خانواده اهمیت ویژه‌ای قائل شده‌اند و احکام و آداب فراوانی برای رشد و بالندگی آن مقرر کرده‌اند که افزون بر رعایت آن‌ها برای رفاه و آسایش و رشد و تعالی خانواده باید از خدای سبحان نیز نجات و آسایش را خواست.^۳

^۱ جوادی عاملی عبدالله، مفاتیح الحیات، ص ۲۲۲

^۲ عمید حسن، فرهنگ عمید، جلد سوم، ص ۷۶

^۳ جوادی املی، عبدالله، مفاتیح الحیات، ص ۲۳۲

کرامت و بزرگواری از عوامل مهم سلامت رفتاری است، از این رو در کنار مهرورزی به فرزند باید روح بزرگواری را در او دمید.^۱

رسول اکرم (ص) فرمود: «فرزندان خود را گرامی بدارید (به آنها شخصیت بدهید) و آنان را خوب تربیت کنید که موجب مغفرت شماست.»

تکریم و احترام به دیگران یک ارزش به شمار می‌رود و بنابراین برای ایجاد این ارزش در کودکان باید به صورت عملی آن را به آنان آموخت. باید توجه داشت که ایجاد چنین ارزشی تنها با موعظه و پند و اندرز میسر نیست و هرگز نمی‌توان با بی‌احترامی به کودک و تحقیر شخصیت او، او را چنان تربیت کرد که به دیگران احترام بگذارد و حقوق آنها را رعایت کند. بنابراین اگر هیچ‌یک از دو اثر قبلی پذیرفته نشود تنها کافی است تا شما را به احترام به کودکان ملزم سازد، زیرا احترام به دیگران یکی از اهدافی است که ما در تربیت کودکان به دنبال آنیم و دستیابی به این هدف بدون رعایت احترام کودکان میسر نیست.^۲

پیامبر اکرم (ص) به طور معمول به هنگام ورود افراد به مجلس به احترام آنها می‌ایستاد و برای آنها جا باز می‌کرد، اما درباره فرزندانش، حسن و حسین (ع) و فاطمه (س) علاوه بر آن، چند قدم به استقبال می‌رفت.^۳ روایت شده است:

پیامبر نشسته بود. حسن و حسین (ع) به طرف آن حضرت آمدند. پیامبر (ص) وقتی آنها را دید به احترام آنها ایستاد، چون به کندی حرکت می‌کردند، پیامبر به استقبال آنها رفت و آنها را بر دوش خود سوار کرد و فرمود: «چه مرکب خوبی دارید و چه سواران خوبی هستید.»^۴

اگر با کودک در دوران شکل‌گیری شخصیت او با بی‌احترامی، تحقیر، سرکوفت و سرزنش با وی برخورد شود، شخصیت کودک به صورت شخصیتی ذلیل، حقیر، وابسته و منفی شکل خواهد گرفت و اگر با احترام و بزرگداشت با او برخورد کنند، شخصیت او به صورت شخصیتی عزیز مستقل و مثبت رقم خواهد خورد و در خود به دیده احترام خواهد نگریست و در نتیجه رفتار او رفتاری سالم، مثبت و بهنجار خواهد بود.^۵

راهکارهای مادر:

(۱) احترام به فرزندان

^۱ جوادی املی، عبدالله، مفتیح الحیات، ص ۲۴۷

^۲ حسینی‌زاده، سیدعلی، تربیت فرزند، ص ۱۰۵

^۳ حسینی‌زاده، سیدعلی، تربیت فرزند، ص ۱۰۵

^۴ مجلسی، بهارالانوار، ص ۲۸۵

^۵ حسینی‌زاده، سیدعلی، تربیت فرزند، ص ۱۰۴

۲) بین فرزندان تبعیض قائل نشدن

۳) ملامت و سرزنش نکردن فرزندان هنگام اشتباه کردن. (ملامت و سرزنش شخص را لجباز می‌کند)^۱

۴) ممنوع کردن بی‌احترامی به یکدیگر

۶- ایجاد همبستگی در بین اعضای خانواده

همبستگی: اتلاف، اتحاد، اتفاق، وحدت و یگانگی

هنگامی که کنش‌های متقابل افراد خانواده بیشتر مثبت هستند، مثلاً همه به یکدیگر احترام می‌گذارند همدیگر را قبول دارند و به فکر هم هستند، احساس همبستگی زیاد است؛ برعکس احساسات و الگوهای رفتار منفی مثل مشاجره، بی‌احترامی به عقاید، وقت یا مالک دیگران جو جدایی را در جایی که هرکس به فکر خویشتن است تشدید می‌کند.^۲

توصیه‌های زیر می‌تواند به مادر کمک کند تا جو مثبتی را جهت روابط خانوادگی ایجاد کند و حس همبستگی هر یک از افراد خانواده را بیشتر سازد. قبل از شروع برنامه ریزی برای تغییرات مثبت در خانواده شایسته است، درمورد آن مشورت کند.^۳

با افراد خانواده به ویژه با پدر خانواده مذاکره کند تا مشخص شود که در موقعیت خانواده شما ایجاد کدام عادت‌های نو مناسب‌تر است، در شروع برنامه هرچه بیشتر بتواند اشتیاق موافقت افراد خانواده را جلب کند احتمال موفقیت بیشتر است.^۴

مادر باید سطح پذیرشش را گسترش دهد و زمانی را برای اشتباهات یا برگشت عادات قبلی اختصاص بدهد و شیوه حاکم کردن عادات جدید را یاد بگیرد؛ به همه افراد خانواده فرصت یادگیری و سازگاری بدهد.

ا. برای افراد خانواده فرصت‌هایی فراهم کند که با هم کار و بازی کنند. سفرهای کوتاه بروند. به تفریح بروند. تفریح می‌تواند برخی تنش‌ها و سوءتفاهم‌ها را از بین ببرد و باعث شود که پیوندها و قدرشناسی‌ها بیشتر شود. برنامه‌ریزی سرگرمی‌ها باید بر اساسی منظم انجام شود و علاقه‌ی تمام افراد خانواده در آن رعایت شود.^۵

ب. مادر باید اوقات منظمی را به گردهمایی‌های خانوادگی اختصاص دهد.

^۱ قرائتی، محسن، دعوت به نماز، ص ۴۹

^۲ علی‌پور، پروین، روش‌های تقویت عزت نفس در نوجوانان، ص ۴۶

^۵ همان، همان، ص ۴۷

^۴ همان، همان، همان

^۵ علی‌پور، پروین، روش‌های تقویت عزت نفس در نوجوانان، ص ۴۷

هفته‌ای یک شب یا حتی ماهی دو شب یک جلسه خانوادگی ترتیب دهد. به خاطر داشته باشد که ثابت بودن این برنامه‌ها مهم‌تر از فراوانی آن‌هاست. یک شام مخصوص با یک عصرانه‌ی خانوادگی همه‌ی افراد خانواده را دور هم جمع کند.^۱

ج. برنامه‌ی روزانه را طوری تنظیم کند که تمام افراد خانواده، دست کم یک‌بار در روز با هم باشند. اغلب هنگام شام منطقی‌ترین زمانی است که افراد خانواده می‌توانند دور هم جمع شوند. فعال نگه‌داشتن خانواده تداوم زندگی خانوادگی بسیار مهم است. در چنین اوقاتی درمورد مسائل جاری افراد خانواده و نیز موضوعات اجتماعی ملی و بین‌المللی می‌توان بحث کرد.^۲

د. افراد خانواده را به شرکت در فعالیت‌های فرهنگی و خدمات اجتماعی ترغیب کند. همراه خانواده در طرح‌های اجتماعی نظیر پاکسازی محیط، خدمت به شهروندان سالمند و مانند اینها شرکت کند.^۳

مادر با اجرا کردن این کارها در خانه سبب ارتقا روابط بین پدر و فرزندان می‌شود.

^۱ همان، همان، همان، ص ۴۸

^۲ همان، همان، همان

^۳ همان، همان، همان

نتیجه گیری:

این تحقیق به منظور بررسی نقش مادر در ارتقا روابط بین پدر و فرزندان انجام شده است. آنچه اهمیت دارد این است: خانواده نخستین کانون رشد و آرامش بشری است که مراقبت از آن مسئولیت سنگین به شمار آمده و موجب نجات از رنج و عذاب دنیوی و اخروی خواهد گردید. قرآن و روایات برای خانواده اهمیت ویژه ای قائل شده‌اند. احکام و آداب فراوانی برای رشد و بالندگی آن مقرر کرده‌اند که افزون بر آن برای تعالی خانواده باید از خداوند مدد جست.

بنابراین برای هر چه گرم تر شدن کانون خانواده و بهره‌گیری بیشتر از برکات آن ضروری است در جهت تقویت این مودت و رحمت خدادادی برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و همه‌جانبه‌ای کرد. نقش مادر خانواده به همسر و مادر در خانواده پررنگ‌تر است. او به عنوان همسر باید بداند احترام او به شوهرش یک نیاز روانی و عامل علاقه و محبت بیشتر شوهر به او و فرزندانش است.

مادر با رشد فضائل اخلاقی و معنوی در خانواده و هدف پیامبران الهی نیز راهیابی انسان به حرم قدس الهی بوده مادر با تعلیم و تربیت و پرورش دادن سجایای و فضیلت اخلاقی و آراسته شدن به صفات الهی به دست نمی‌آید. شناخت معصومین (ع) در واقع یک باور اساسی برای تاثیرگذاری عملی بر زندگی الگوهایی بوده‌اند که هیچ نقص رفتاری نداشتند و از حیث رفتار با خانواده و اجتماع بهترین بوده‌اند. مادر با پیروی از آن‌ها در رفتار و اخلاق و شناساندن ائمه به خانواده و الگو قرار دادن آن‌ها باعث ارتقا روابط در خانواده می‌شود.

ملاط خانواده محبت و رحمت است همان‌گونه که اگر مصالح ساختمانی ملاط نداشته باشد ویرانه‌ای بیش نیست. مادر با محبت و ارتباط صمیمی با همسر و فرزندانش آن‌ها را از عوامل لطیف خویش سیراب کند به آن‌ها کرامت و بزرگواری و گذشت و فداکاری را می‌آموزد و احترام گذاشتن به یکدیگر و محبت کردن باعث صمیمیت هر چه بیشتر اعضای خانواده می‌شود.

از عوامل آرامش در خانواده صمیمیت و خوش‌رفتاری بین آن‌هاست که مادر آن را در خانواده به ودیعه گذاشته.

فهرست منابع:

۱. استادان طرح جامع آموزش خانواده، جوان و تشکیل خانواده، بی جا، انتشارات آرین، چاپ چهارم، پاییز ۱۳۷۷ ه.ج
۲. امینی، ابراهیم، آیین همسراری، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ چهل و نهم ۱۳۹۱ ه.ش
۳. جمعی از نویسندگان، دانش جمعیت و خانواده، قم، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۲ ه.ش
۴. جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیات، تحقیق و تنظیم، فلاح زاده، محمدحسین، قم، مرکز نشر اسرار نوبت چاپ ۱۷۳، بهار ۱۳۹۳ ه.ش
۵. حسینی زاده، سید علی، تربیت فرزند، قم، سبحان_قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۴ ه.ش
۶. رسول محلاتی، سید هاشم، زندگانی حضرت فاطمه (س)، بی جا، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی چاپ سوم ۱۳۷۵
۷. زیبایی نژاد، محمدرضا، تحلیلی بر مهم ترین مسائل زن و خانواده در ایران، قم، ناشر: دفتر مطالعات و تحقیقات زنان چاپ اول، بهار ۱۳۹۳ ه.ج
۸. صفری، غلامرضا، نوجوان و خانواده، تهران، انتشارات وراى دانش چاپ سوم، پاییز ۱۳۸۵ ه.ش
۹. علی پور، پروین، روش های تقویت عزت نفس در نوجوان، مشهد انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ هشتم ۱۳۸۶ ه.ش
۱۰. قرائتی، محسن، گناه شناسی، تنظیم و نگارش محمد مهدی اشتهازدی، بی جا، انتشارات پیام آزادی چاپ پنجم، زمستان ۱۳۷۰ ه.ج
۱۱. محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده، قم، انتشارات مشعر، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه.ش
۱۲. مضاهری، حسین، اخلاق در خانه ۱، قم: نشر اخلاق چاپ شانزدهم پاییز ۱۳۸۹ ه.ج
۱۳. نوبخت علی اصغر، کارگر، رحیم، نقش مهدویت در تحکیم خانواده، قم: انتشارات مرکز تخصصی مهدویت چاپ اول ۱۳۹۸ ه.ش